

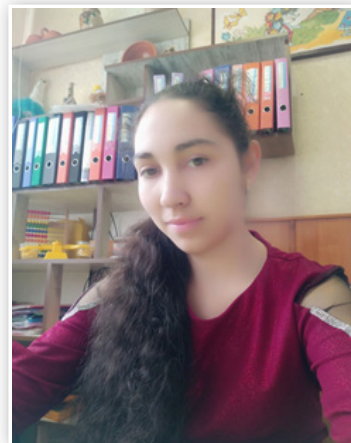

Олена Петрівна Демченко,
кандидатка педагогічних наук, доцент,
наукова співробітниця,
Інститут обдарованої дитини НАП України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0001-5975-4470>

УДК 373.3.091.33:792.091]:159.94

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4\(91\)-68-75](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4(91)-68-75)

Сніжана Юріївна Драбинюк,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти
спеціальності 013 Початкова освіта,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-3750-3715>

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПРОЯВАМИ ОБДАРОВАНОСТІ В ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА

Анотація.

Стаття присвячена актуальному питанню розвитку емоційної саморегуляції дітей молодшого шкільного віку з проявами обдарованості. Обґрунтовано важливість позитивного емоційного стану для творчої самореалізації талановитих особистостей, зокрема в умовах війни. З'ясовано афективний потенціал театрального мистецтва. Досліджено значення участі потенційно обдарованих учнів початкових класів у роботі театрального гуртка для розвитку їхньої емоційної сфери. Розкрито теоретичні та методичні особливості організації роботи театрального гуртка, модифіковано його структуру відповідно до завдань із розвитку емоційної саморегуляції дітей з ознаками обдарованості.

Ключові слова: емоційна саморегуляція; емоційний інтелект; обдарованість; молодші школярі з проявами обдарованості; театральне мистецтво; театральний гурток.

Глобалізаційні виклики у світі, цифрова трансформація суспільства збільшують запит на інтелект і обдарованість, які оцінюються як особливий вид природних ресурсів, безцінний людський капітал. Тому останніми десятиліттями пошук талановитих дітей і сприяння їхній творчій самореалізації стає важливим напрямом політики та освітньої практики в розвинених країнах світу загалом і в Європейському Союзі зокрема.

Услід за іншими державами, попри сучасні реалії та складні умови, в Україні проводяться наукові дослідження та організовується спеціальна робота з освіти обдарованих дітей і молоді. У складній ситуації, коли наша держава відстоює національні цінності, державність і європейський вибір розвитку, український народ не має історичного

права «втрачати таланти». Нам потрібно проводити реформи в різних суспільних сферах, зокрема культурі, освіті, науці, і відбудовувати зруйновану економіку, активно інтегруватися в європейський простір. Забезпечити лідерство у розв'язанні таких складних завдань зможуть обдаровані, високоосвічені, творчі та, водночас, патріотичні, соціально активні й емоційно стійкі громадяни України.

Відтермінування чи перенесення на декілька років спеціальної роботи зі створення умов для розвитку здібностей і талантів є також критичним для самої особистості. Оскільки відбудуться невідворотні процеси та будуть втрачені сенситивні періоди для переходу обдарованості з потенціалу дитини в стійку характеристику дорослої людини. З огляду на це, більш коректними є терміни «осо-

бистість / дитина учень / молодший з проявами / ознаками обдарованості» замість конструкту «обдарована дитини». Ми виходимо з того, що обдарованість дитини не є сталою характеристикою, а лише її потенціалом, який може реалізуватися / не реалізуватися завдяки наявності / відсутності низки чинників. З другого боку, дотримуємося гуманістичної ідеї, що кожна дитина є потенційно обдарованою. Завдання педагогів полягає в тому, щоб виявити її здібності та забезпечити спеціальні умови для їх максимального розвитку та творчої самореалізації.

Відповідно до цього, необхідно спеціально організувати систему освіти для потенційно обдарованих дітей на декількох взаємопов'язаних рівнях: у школі в процесі навчання та в позаурочний час, у закладах позашкільної освіти, у культурно-освітніх і науково-дослідних установах, у соціальних службах тощо. Така робота має бути спрямована насамперед на виявлення здібних і творчих дітей, починаючи з ранніх років – з дошкільного і шкільного дитинства. Саме ці вікові етапи є чутливими для розвитку здібностей і талантів, творчої самореалізації та досягнення успіху.

До того ж, важливо створювати умови для задоволення особливих освітніх потреб потенційно обдарованих особистостей, а також допомагати їм долати труднощі, які в них можуть виникнути у навчанні, спілкуванні та в інших видах діяльності. До найбільш поширених проблем цієї категорії учнів зараховуємо: нерівномірність емоційного, соціального, інтелектуального, фізичного розвитку; занижену самооцінку, надчутливість, дезадаптованість, перфекціонізм тощо. Діти з проявами обдарованості часто бувають перевантажені навчанням та іншими видами діяльності, наслідком чого є перевтома, зниження мотивації та активності, неуспішність. Нерідко вони мають конфлікти в спілкуванні з однолітками і дорослими, низький соціальний статус у колективі, стосовно них може здійснюватися психологічне та фізичне насилля, булінг. У талановитих дітей часто виникають стани фрустрації, тривожності, емоційного вигорання, крайнім проявом чого може стати суїцидальність.

Дослідники і педагоги-практики констатують, що більшість названих проблем зумовлена низьким рівнем сформованості в учнів з проявами обдарованості *soft skills* загалом і емоційного інтелекту та здатності до емоційної саморегуляції зокрема.

Вивчення сучасних документів показує, що в них наголошується на необхідності введення інновацій в українській освіті, зокрема пов'язаних не лише з навчанням, а з соціально-виховною роботою. Так, важливого значення формуванню емоційно-вольової сфери учнів надається в контексті реформування сучасної української школи, що задекларовано в Державному стандарті початкової освіти, Концепції «Нова українська школа» тощо. Серед завдань НУШ визначено також необхідність

вчити учнів «конструктивно керувати емоціями, адекватно до ситуації застосовувати емоційний інтелект, критичне та системне мислення; оцінювати ризики та приймати оптимальні рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими тощо» [6].

Здійснений аналіз сучасного психолого-педагогічного дискурсу підтвердив, що емоційна саморегуляція як структурна складова емоційного інтелекту молодших школярів була предметом дослідження низки вчених: Л. Журавльової, В. Зарицької, Т. Котик, М. Корніта, Т. Цуркан, М. Шпак та ін. Зазначимо, що українські дослідники (Г. Дьоміна, Т. Кириченко, Д. Кияшко, Г. Луцик, С. Максименко, І. Цілінко, Т. Шепеленко та ін.) у своїх наукових розвідках пояснюють сутність феномену емоційної саморегуляції. Низка сучасних учених (І. Кочергіна, С. Поліщук, Д. Романовська, О. Яцина та ін.) здійснили огляд проблеми емоційної саморегуляції в контексті переживання пандемії Covid-19 та під час війни України проти Росії.

Інтерес становлять праці вітчизняних (Ю. Андріященко, К. Андросович, А. Баханської, О. Авраменка, Б. Гордієнка, А. Грикун, В. Жучкової, Б. Іваненка, О. Ковальової, Л. Маркової, О. Шеремет, О. Хохліної, І. Якимової, Л. Янковської) та закордонних (E. Ahmadkhanloo, V. Brown, M. Calero, S. Denham, A. Efklides, N. Eisenberg, A. Faisal, C. Folsom, J. Freeman, M. García-Martín, R. Heshmati, M. Jiménez, G. Matthews, T. Mooij, N. Robinson, D. Saklofske, V. Schwean, A. Sourı, T. Spinrad, O. Yavuz, M. Zeidner та ін.) дослідників, у яких на теоретико-методологічному рівні прямо чи дотично висвітлено проблему розвитку емоційної саморегуляції в потенційно обдарованих учнів як особистостей з особливими освітніми потребами.

Відзначимо також експериментальні розвідки українських учених (І. Божко, Н. Бойко, Г. Гандзілевської, М. Давидової, Н. Євстігнеєвої, І. Ларіної, О. Марценюк, О. Орлової, А. Печерської, Р. Працькова, С. Соломахи, О. Скар, Ю. Стельмакової, О. Царькової, І. Цілінко та ін.), які спрямовані на вивчення психолого-педагогічних прийомів, методів, технік і засобів розвитку емоційної саморегуляції дітей. У працях названих науковців серед іншого акцентовано на емоційно-виховному потенціалі театрального мистецтва, використанні різних видів театру (лялькового, пальчикового, природничого, інтерактивного, полімовного, форум-театру тощо) у роботі з обдарованими дітьми.

Водночас вважаємо, що, попри проведені наукові дослідження, недостатньо дослідженою є проблема розвитку емоційної саморегуляції в дітей з ознаками обдарованості загалом і використання можливостей театрального мистецтва зокрема.

Мета статті полягає в розкритті теоретико-методичних засад розвитку в молодших школярів із проявами обдарованості здатності до емоційної саморегуляції в умовах театального гуртка.

Завдання статті: 1) проаналізувати й узагальнити сучасні підходи до пояснення феномену «емоційна саморегуляція»; 2) показати значення здатності до емоційної саморегуляції для самореалізації молодших школярів з проявами обдарованості; 3) визначити афективний потенціал театрального мистецтва; 4) удосконалити структуру театрального гуртка та підібрати ефективні методи роботи з метою розвитку в учнів початкових класів із проявами обдарованості схильності до емоційної саморегуляції.

Для досягнення мети статті було використано наступні методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація); *емпіричні* (спостереження, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду).

У процесі аналізу наукової літератури виявлено низку теоретичних і емпіричних досліджень емоційної саморегуляції особистості, що дає змогу констатувати зростаючий інтерес до вивчення цього феномена. Водночас спостерігаємо відсутність єдиної позиції, наявність декількох підходів до його тлумачення. Так, окремі вітчизняні дослідники (І. Кочергіна, Д. Усик) термін «емоційна саморегуляція» застосовують для позначення процесів, за допомогою яких діти контролюють свій емоційний стан і управляють ним, а також для визначення способів його вираження [7; 11].

У позитивному руслі варто відзначити, що в сучасному науковому полі такий феномен розглядається не лише як контроль чи придушення емоцій, а також як активізація, усвідомлення та оцінка власного емоційного досвіду. Зокрема, Н. Айзенберг і Т. Спінрад пояснюють *емоційну саморегуляцію* як «процес ініціювання, гальмування, уникнення, утримання або зміни виникнення форми, інтенсивності чи тривалості внутрішнього емоційного стану, пов'язаного з емоціями фізіологічних процесів, процесів уваги, мотиваційного стану та поведінкових проявів (супутніх емоцій), що є основою біологічної чи соціальної адаптації (пов'язаної з впливом) або досягнення індивідуальних цілей» [15]. Такої позиції дотримується також і Н. Баташева, за висновками якої, формування у дітей здатності регулювати емоції має бути орієнтоване на розвиток у них усвідомлення і прийняття власних емоційних станів, уміння аналізувати причини, що їх викликали і висловлювати емоції у соціально прийнятній формі. Це пояснюється тим, що в основі процесів контролю за емоціями лежить саме їх усвідомлення, а успішність їхньої регуляції визначається здатністю «відчувати виразні, а не дифузні почуття, щоб знати, що регулювати» [2].

Отже, беручи до уваги складність, універсальність і важливість емоцій, резюмуємо, що не варто зводити процес розвитку в дітей здатності до емоційної саморегуляції лише до вироблення в них уміння стримувати власні емоційні прояви як своєрідні перешкоди для міжособистісного спілку-

вання та здійснення різнопланової діяльності. Саморегуляція також передбачає здатність проявляти позитивні емоції, адекватно до ситуації.

З іншого боку, аналіз наукового фонду показує, що окремі дослідники розглядають емоційну саморегуляцію в контексті емоційного інтелекту, вказують на взаємозв'язки між названими феноменами. У більшості трактувань емоційного інтелекту присутня здатність управляти власними емоціями як структурний елемент. Так, апелюючи до визначення такого феномену, яке запропонували Дж. Майєр і П. Саловой, бачимо, що він пояснюється як особлива здатність «до глибокого осмислення, оцінки, розуміння та вираження емоцій, *управління ними*; наявність емоційних знань» [16]. Зауважимо, що емоційний інтелект є важливим особистісним утворенням, однією зі *soft skills*. Завдяки достатньому рівню його сформованості людина зможе адаптуватися в складному та динамічному світі, успішно комунікувати, бути «гнучкою», справлятися з кризовими ситуаціями тощо.

Важливість цих соціально значущих характеристик для кожної людини, зокрема й потенційно обдарованих особистостей, посилюється в кризових ситуаціях, зокрема в умовах війни. Характеризуючи прояви обдарованості в дітей, науковці: відзначають значення сформованості в них здатності до саморегуляції власного внутрішнього емоційного стану; доводять необхідність надання їм психолого-педагогічної допомоги та визначають її напрями, форми та методи. На цьому наголошують українські вчені (К. Андросович, О. Ковальова, М. Мельник, Я. Рудик), на думку яких, на індивідуальному / особистісному рівні на поведінку обдарованих учнів впливають як біологічні, так і психологічні фактори. Зокрема, до психологічних чинників вони зараховують «невміння контролювати себе та свої дії; відсутність навичок подолання конфліктних ситуацій; недостатня сформованість комунікативних навичок тощо» [14, с. 241].

Саме тому дослідники обстоюють необхідність психологічного супроводу дітей з проявами обдарованості у процесі особистісного розвитку, серед напрямів якого виділяють «регуляцію емоційних станів, що сприяє зняттю втоми, подоланню тривожності, апатії, агресії, фрустрації стресу, а також стану безнадійності тощо» [14, с. 240].

Пояснюючи феномен обдарованості, О. Авраменко тлумачить його як «складне психічне утворення, у якому нерозривно переплетені різноманітні сфери психіки людини: пізнавальна, емоційна, вольова, мотиваційна, психофізіологічна» [1, с. 67].

Услід за дослідниками, вважаємо, що в освітньому процесі НУШ для розвитку в кожного учня і зокрема з проявами обдарованості здатності до емоційної саморегуляції, уміння справлятися з складними психологічними станами в кризовій ситуації необхідно добирати ефективні, так звані м'які, особистісно-орієнтовані методи і засоби.

Завдяки їх використанню вчитель зможе здійснювати непрямий педагогічний вплив і на колектив дітей, і на кожну окрему особистість.

Розвиток емоційного інтелекту загалом і здатності до емоційної саморегуляції зокрема потрібно починати в ранньому дитинстві, продовжувати в молодшому шкільному віці, коли проходить активний розвиток усієї афективної сфери особистості. Окрім того, відбувається підвищення рівня поінформованості дитини про причини зародження емоцій і почуттів, способи їх вираження, розширення кола об'єктів емпатії та форм її прояву, а також спостерігається послідовна активізація всіх механізмів довільного регулювання емоцій [13].

Вивчаючи особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку з ознаками обдарованості, зазначимо, що їм притаманна «нездатність цілеспрямовано впливати на афективні та соціальні компоненти» [17, с. 173]. Наслідком цього може бути виникнення загрози реалізації їхнього когнітивного потенціалу, соціальної адаптації та благополуччя.

Вважаємо важливим, що для розвитку в потенційно обдарованих дітей здатності до емоційної саморегуляції необхідно створювати спеціальні умови, наприклад, під час організації позакласної роботи добирати ефективні форми та засоби. З огляду на це, увагу привертає театральне мистецтво, яке має унікальний культурологічний і виховний потенціал, зокрема й для коригування емоційної сфери дитини. У різні часи, нерідко в кризові, театр використовувався як потужний педагогічний інструментарій і соціально-виховний засіб у роботі з дітьми.

З одного боку, у процесі постановки театрального дійства створюються умови для розвитку талантів, музичних, художніх, акторських та інших здібностей дітей; відбувається розгортання творчого ресурсу. Дотримуючись ідеї, що кожна особистість має здібності до того чи іншого виду діяльності та є потенційно обдарованою, у контексті роботи театрального гуртка можна створювати умови для творчої самореалізації для всіх його учасників.

З іншого боку, під час спільного перегляду та обговорення п'єси, участі дітей у постановці театрального дійства забезпечуються можливості для коригування їхньої емоційної сфери. Завдяки сприйняттю театрального мистецтва чи включенню у творчий процес особистість переживає на сцені почуття та емоції, які вона не завжди зможе проявити в реальному житті. Також для учнів з проявами обдарованості створюються умови для зниження рівня тривожності, подолання страхів і невпевненості в собі, формування здатності розуміти чужі та власні емоції, керувати ними тощо.

Зокрема, другий аспект пояснюємо тим, що серед функцій, які реалізуються в процесі використання театрального мистецтва (відвідання учнями театру, обговорення переглянутих спектаклів / їхньої участі у постановці театралізованого дійства тощо), дослідники виділяють також *афек-*

тивну / емоційну. Завдяки синкретизму цього виду мистецтва, яке інтегрує в собі літературне слово, драматургію, режисуру, музику, пластику, художні декорації, акторський талант тощо, відбувається цілісний вплив на почуття й емоції глядачів / юних акторів. Театр вважається «живим мистецтвом», яке «в умовах електронної культури, що розвивається, експансії засобів масової інформації є дієвим засобом, який здатен стати на заваді процесам, що руйнують психіку, налаштовують на споживання продуктів» [8, с. 122].

На нашу думку, важливе значення в коригуванні емоційної сфери дітей має не лише перегляд театральних дійств, а більш за все безпосереднє включення їх у театралізовану діяльність. Завдяки різновекторному спілкуванню, емоційно-почуттєвій взаємодії, вербальній і невербальній комунікації під час участі в драматизаціях відбувається формування в учнів емоційного інтелекту загалом і здатності регулювання власних емоцій зокрема.

Однією з комплексних / дієво-практичних форм виховання, під час якої можна включати дітей у різні види театралізацій, є гурток. У процесі організації роботи театральних гуртків потенційно обдаровані діти стають учасниками колективної творчої діяльності, що передбачає спільний вибір або створення п'єси, репетиції, виготовлення костюмів і декорацій, постановку спектаклю, рефлексію та аналіз спільної роботи з організації театралізованого дійства. На основі аналізу наукових джерел [4; 9; 12] нами конкретизовано *завдання* в контексті розвитку емоційної саморегуляції дітей, які можна розв'язувати на заняттях театрального гуртка, зокрема:

- збільшення в учнів «словника емоцій» і розвиток здатності диференціювати різні типи еталонів експресії, вербально описувати свої й чужі почуття і емоції;
- допомога дітям в усвідомленні ними свого емоційного стану та настрою, тобто здатності ідентифікувати його, розуміти власні почуття;
- вироблення здатності до емоційної адекватності, тобто вміння приймати власні емоції, незважаючи на їхню унікальність чи культурну детермінованість;
- розвиток здатності до емоційної самоефективності, відчуття та оцінки власної компетентності у сфері емоцій;
- формування вміння розпізнавати емоції інших людей за ситуативними та експресивними сигналами, мімікою, пантомімікою, інтонацією голосу тощо;
- вироблення здатності до емпатії, співчуття, взаєморозуміння та залучення до емоційних переживань інших;
- розвиток уміння долати психологічну і фізичну скованість, виражати емоційний стан через інтонації, міміку, жести, рухи;

– набуття досвіду конструктивного спілкування шляхом усвідомлення того, що структура чи характер міжособистісних відносин значною мірою визначаються способом вираження емоцій у них;

– формування навичок ефективного подолання негативних емоцій, оптимістичної поведінки;

– набуття здатності вірити у будь-яку уявну ситуацію та перевілюватися в ній.

Розв'язання названих завдань з формування в молодших школярів з проявами обдарованості здатності до емоційної саморегуляції в процесі організації гурткової роботи є складним і тривалим процесом. Вважаємо, що для творчого самовираження кожної дитини та розв'язання емоційних проблем робота гуртка має організовуватися комплексно на засадах «театрального цеху» / «майданчика» з урахуванням індивідуальності, неповторності здібностей і можливостей обдарованих особистостей.

Для забезпечення ефективності розвитку здатності до емоційної саморегуляції необхідно проводити спеціальну роботу під час занять театрального гуртка, враховувати методичні особливості його організації. Насамперед необхідно дотримуватися загальних вимог до проведення гурткової роботи, які представлені в методичній літературі, до яких зараховуємо:

– «регламентування кількості учасників гуртка до 25–30 осіб із різними здібностями: акторськими, літературними, музичними, хореографічними, образотворчими;

– дотримання тривалості занять гуртка для дітей 6–10 років, яка не має перевищувати одну годину, з перервою – до півтори години» [5].

Також під час «організації гуртка варто звертати увагу на його структуру, що є однією з передумов забезпечення педагогічної результативності та доцільності» [9, с. 17], основними ознаками якої є: *компоненти* (з яких частин складається); *послідовність* (порядок розташування цих частин); *взаємозв'язок* (як ці частини пов'язані між собою) тощо. Водночас дослідники вважають, що «структура занять обов'язково має бути динамічною та варіативною, забезпечувати ефективну реалізацію сучасних завдань освіти і виховання особистості. Враховуючи специфіку роботи в гуртках, кожен керівник добирає, випробує власні знахідки, що відповідають його напрямку роботи, його вихованцям» [9, с. 17].

Узявши за основу план-схему проведення гурткового заняття [9, с. 18], нами було модифіковано його структуру, доповнено методами та прийомами з урахуванням специфіки театрально-гурткової роботи з дітьми із проявами обдарованості та її спрямованості на реалізацію завдань з розвитку в них здатності до емоційної саморегуляції. Представимо алгоритм проведення заняття гуртка.

I. Організація початку заняття та психологічне налаштування на творчу діяльність (5–7 хв).

Завдання: налаштування гуртківців на емоційно-творчу театрально-ігрову діяльність та взаємодію; створення сприятливих умов для спілкування та емоційного самовираження.

Зміст роботи: перевірка присутності дітей; проведення за потреби короткого інструктажу з техніки безпеки; проведення 1–2 вправ чи ігор під музичний супровід.

Методи і прийоми: ігри та вправи на вітання, стимулювання в дітей інтересу до спільної діяльності, зняття м'язової напруги, активізації позитивних емоцій та емоційного самовираження («Потягусі», «Передавалки», «Джаз тіла», «Танець вогню», «Намісто», «Дракон кусає свій хвіст» тощо).

II. Вступна частина (5–8 хв).

Завдання: повідомлення теми і мети заняття, очікуваних результатів; актуалізація знань та аналіз досвіду емоційного спілкування; ознайомлення гуртківців із різними прийомами регуляції негативних емоцій; робота над сценічним мовленням і диханням у контексті емоційної саморегуляції.

Зміст роботи: відтворення попередньої теми заняття; доповнення «театрального словника» та «словника емоцій»; проведення 1–2 мовленнєвих, дихальних вправ чи ритуалів позбавлення від гніву, страху та образи; малювання ілюстрацій до «Книги страхів» із наступною зміною змісту малюнків для усунення страху; придумування та інсценування варіантів закінчення незавершених історій, де персонажі відчувають страх, сум, гнів, образу тощо.

Методи і прийоми: ігри для актуалізації опорних знань «Поясни», «Лови помилку», «Відстрочена відгадка», «Фантастичне припущення»; мовленнєві (наприклад, артикуляційна гімнастика «Дивлюся в дзеркало»; промовляння скоромовки «Усім подобається це куце цуценя» з різними темпами та інтонаціями: весело, сумно, сміючись, плачучи, боязко, запитуючи, здивовано, окликаючи, лінкувати) та дихальні вправи на саморегуляцію («Настрій», «Піджак на вішалці», «Ворона на шафі», «Рахунок», «Дихай і думай красиво», «Стирання інформації» тощо); ритуали позбавлення від гніву, страху чи образи (наприклад, покричати у спеціальний «стаканчик для крику», розірвати та викинути); арттехніки для впливу на емоційну сферу дітей (художні та музичні) та техніки Playback-театру, зокрема сторітелінг.

III. Основна частина (15–22 хв).

Завдання: ознайомлення зі змістом нової теми; пояснення нових термінів; організація самостійної емоційно-творчої театральної діяльності дітей.

Зміст роботи: висвітлення теми гурткового заняття; оволодіння новими теоретичними знаннями; проведення 1–2 психогімнастичних вправ, ігор, монологів чи етюд на основі використання елементів театралізації; вибір або написання п'єси; розподіл і розучування ролей; виготовлення костюмів, декорацій, ляльок і запрошень; оформлення сцени; відпрацювання інсценування (репетиції)

та власне театральна постановка з мімічною та пантомімічною імітацією емоційних станів за участю гуртківців.

Методи і прийоми: розповідь і бесіда щодо теми заняття; психогімнастичні вправи, ігри, монологи та етюди з елементами театралізації для зниження агресивності та страхів, тренування уяви та виразності жестів («Намальована музика», «Сонечко і хмарка», «Тух-тібі-дух», «Одягни страшилку», «Сердитий дідусь», «Лікарня», «Віддай», «Лагідне кошеня», «Хвилянка баловства», «Зайчики та слоники», «Розмова очима сварка, сум, радісна новина», «Берізка», «З насіння в дерево», «Маленький боягуз», «Хода і настрої», «Царівна Несміяна», «Негадана радість», «Острів плакс», «Гнівна гіена», «Нічні звуки» тощо).

IV. Заключна частина (5–8 хв).

Завдання: підбиття підсумку заняття з визначенням його позитивних і негативних сторін; пояснення можливості використання одержаних знань; повідомлення завдань до наступного заняття; рекомендації для самостійного опрацювання.

Зміст роботи: проведення рефлексії; аналіз і вербальне оцінювання участі в різних видах діяльності й активності; обмін враженнями та емоціями.

Методи і прийоми: рефлексивні ігри («Мікрофон», «Дерево підсумків», «Точка зору» тощо) та вправи на формування адекватної самооцінки дітей («Дитяче журі», «Ідеальна оцінка», «Рейтинг», «Щедра оцінка» тощо).

Художньо-емоційна комунікація відбувається на кожному з названих етапів заняття театального гуртка. Водночас варто наголосити на особливому значенні власне репетицій, під час яких найбільше відбувається складна робота дитини над собою, над своїм емоційним станом.

Вибудовані в такий спосіб структурні складові заняття та підібрані методи сприятимуть тому, що педагог зможе планомірно розв'язувати завдання з розвитку емоційної сфери дітей. Також вагомим результатом має стати те, що в дітей буде формуватися стійкий інтерес до занять «театром».

Зміст гурткової роботи, на думку дослідників, має добиратися відповідно до психологічних критеріїв, зокрема таких, що відповідають емоційно-почуттєвій сфері особистості: «засоби впливу на емоційний стан обдарованої дитини; зразки різних жанрів мистецтва, які можуть вплинути на емоції та почуття, пов'язані з виконанням роботи» [10, с. 17–18].

Важливою особливістю організації гуртка також є необхідність використання максимальної кількості засобів емоційної виразності в кожній рекомендованій нами вправі (оптимально 3–4) як засобів, що не дозволяють дітям виходити з процесу театралізованої гри. Варто також пам'ятати, що під час занять гуртка є потреба в зміні активності: після 7–9 хв зосередженої театралізованої гри дітям необхідне переключення між грою та задіяними

засобами виразності. Необхідно ще, «щоб керівники гуртків доручали дітям лише посильну для них роботу та контролювали сам процес праці, допомагали дітям подолати перші труднощі» [3, с. 148].

Доцільними формами проведення занять гуртка є також організація театралізованих конкурсів інсценізації казок, пісень, пантоміми, юних акторів тощо. Зазначимо, що заняття театального гуртка, під час яких буде організовуватися безпосередня робота над постановкою п'єси, розучування ролей, проведення репетицій тощо, буде мати іншу структуру.

Аналіз практичного досвіду діяльності театральних гуртків у контексті розвитку емоційної саморегуляції дітей із проявами обдарованості дав нам змогу розробити програму і систему занять, що спрямовані на розвиток і оцінку емоційної сфери дітей, учасників театралізованої діяльності. Зокрема, програма розрахована на 30 занять на рік (1 раз на тиждень, тривалість 30–45 хв залежно від вікового складу вихованців):

- основи театральної культури (4 год);
- культура та техніка мови (6 год);
- ритмопластика (4 год);
- гра-драматизація (6 год);
- робота над спектаклем (8 год);
- постановка спектаклю (2 год).

Ураховуючи комплексний характер театралізованої діяльності як засобу виховання обдарованих дітей, програма гуртка передбачає оптимальне поєднання теоретичної та практичної складових. Однак має бути акцентування на практичній творчій діяльності, максимальна орієнтація на творчу самореалізацію учнів, розвиток відчуттів та емоційне розвантаження.

Таким чином, здатність до емоційної саморегуляції є системною характеристикою особистості, що передбачає контроль емоційного стану. Вона відображає спроможність людини функціонувати в умовах життєдіяльності, зокрема й критичних, бути успішним у різних видах діяльності. Значення емоційної саморегуляції для українців особливо актуалізувалася в умовах війни.

Серед актуальних завдань сучасної школи важливості набуває розвиток у молодших школярів емоційного інтелекту, вироблення в них умінь виявляти власні емоції адекватно до ситуації і керувати ними, розуміти емоційний стан інших людей і враховувати їхні почуття в процесі спілкування. Здатність до емоційної саморегуляції як складова емоційного інтелекту є надзвичайно важливою для всіх дітей, зокрема і з проявами обдарованості, частина з яких має соціально-психологічних низку проблем.

З огляду на це, виникає потреба щодо створення в закладі освіти творчого інтелектуально-розвивального і водночас психологічно комфортного середовища, сприятливого як для розвитку обдарованості дітей, так і вироблення в них

здатності до емоційної саморегуляції. Такі умови можна забезпечити, використовуючи в соціально-виховній роботі театр як синтетичний вид мистецтва та педагогічний засіб. Під час організації занять театрального гуртка створюються можливості для розвитку в дітей емоційної стійкості в кризових ситуаціях, особливо в умовах війни, зниження рівня тривожності, агресивності, невпевненості тощо.

Використані літературні джерела

1. Авраменко О. Проблема обдарованості в психолого-педагогічних дослідженнях: історичний ракурс / О. Авраменко // *Věda a perspektivy*. – 2022. – № 5. – С. 65–75.

2. Баташева Н. Особливості формування емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із затримкою психічного розвитку / Н. Баташева // *Особлива дитина: навчання і виховання*. – 2016. – № 4. – С. 59–66.

3. Вержиковська О. М. Теорія і методика виховання дітей в спеціальній школі / О. М. Вержиковська, І. Л. Рудзевич. – Кам'янець-Подільський, 2016. – 237 с.

4. Журавльова М. Саморегуляція в структурі емоційного інтелекту молодших школярів / М. Журавльова, М. Шпак // *Педагогічний процес: теорія і практика*. – 2016. – № 3 (54). – С. 52–57. (Серія: «Психологія»).

5. Про позашкільну освіту» від 22 травня 2021 року №1841-III: Закон України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.

6. Концепція «Нова українська школа» // Міністерство освіти та науки України. – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

7. Кочергіна І. А. Емоційна саморегуляція: структура, чинники та механізми / І. А. Кочергіна // *Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 11–12 листоп. 2016 р.)*. – Львів, 2016. – С. 91–95.

8. Куркіна С. Особливості вивчення і використання виховних можливостей театрального мистецтва на уроках світової художньої культури та у позакласній роботі в школі / С. Куркіна // *Наукові записки. серія: педагогічні науки*. – 2020. – Вип. 91. – С. 120–125.

9. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкілья. Частина 1. / Уклад. С. Б. Пітко. – Львів : ЛОППО, 2019. – 35 с.

10. Сліпчишин Л. В. Методичні засади впровадження сучасних підходів у роботу гуртків: посібник / Л. В. Сліпчишин. – Львів : СПОЛОМ, 2015. – 116 с.

11. Усик Д. Б. Психологічні особливості саморегуляції поведінки в старшому дошкільному віці (результати експериментального дослідження) / Д. Б. Усик // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2016. – Вип. 6 (2). – С. 87–92.

12. Цуркан Т. Особливості емоційної саморегуляції в поведінці молодших школярів / Т. Цуркан, М. Корня // *Innovations in education: philosophy, psychology, pedagogy*. – 2020. – Том 1. – С. 215–219.

13. Чебикін О. Я. Особливості корекції емоційно-деструктивної поведінки учнів початкових класів / О. Я.

Чебикін, А. М. Яцишина // *Науковий огляд*. – 2018. – № 9 (52). – С. 188–212.

14. Androsovyh K. Psychological Guidance of the Socialisation Process of Gifted Students using ICT means / K. Androsovyh, Ya. Rudyk, M. Melnyk, O. Kovalova, I. Yakymova // *Journal of Intellectual Disability Diagnosis and Treatment*. – 2021. – No. 9(2). – P. 236–246. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2021.09.02.11>.

15. McFarlane P. Dramatherapy: raising children's self-esteem and developing emotional stability / P. McFarlane. – Routledge, 2013. – 110 p.

16. Salovey P. Emotional intelligencer / P. Salovey // *Imagination, Cognition, and Personality*. – 1990. – No. 9. – P. 185–211.

17. Zeidner M. Emotional intelligence in gifted students / M. Zeidner, G. Matthews // *Gifted Education International*. – 2017. – No. 33(2), – P. 163–182. DOI: <https://doi.org/10.1177/0261429417708879>.

References

1. Avramenko, O. (2022). Problema obdarovanosti v psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh [The problem of giftedness in psychological and pedagogical research]. *Věda a perspektivy*. (5), 65–75. [in Ukrainian].

2. Batasheva, N. (2016). Osoblyvosti formuvannia emotsiinoi sfery sotsialno deprirovanykh doshkilnykiv iz zatrymkoiu psykhičnoho rozvytku [Peculiarities of formation of emotional sphere of socially deprived preschoolers with mental retardation]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – A special child: education and training*. (4), 59–66 [in Ukrainian].

3. Verzhikovska, O. M., & Rudzevych I. L. (2016). Teoriia i metodyka vykhovannia ditei v spetsialnii shkoli [Theory and methods of education of children in a special school]. Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].

4. Zhuravlova, M., & Shpak, M. (2016). Samorehuliatyia v strukturi emotsiinoho intelektu molodshykh shkolariv [Self-regulation in the structure of emotional intelligence of younger schoolchildren]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*. 3 (54). 52–57 [in Ukrainian].

5. Pro pozashkilnu osvitu: Zakon Ukrainy [On extracurricular education: Law of Ukraine dated May 22, 2021 No. 1841-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].

6. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola» [The concept of the «New Ukrainian School»]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

7. Kocherhina, I. A. (2016). Emotsiina samorehuliatyia: struktura, chynnyky ta mekhanizmy [Emotional self-regulation: structure, factors and mechanisms]. *Psykhohichni determinanty rozvytku osobystosti v umovakhsotsialno-psykhohichnoi transformatsii ukrainskoho suspilstva – Psychological determinants of personality development in the conditions of social and psychological transformation of Ukrainian society*. Lviv. P. 91–95 [in Ukrainian].

8. Kurkina, S. (2020). Osoblyvosti vyvchennia i vykorystannia vykhovnykh mozhlyvostei teatralnogo mystetstva na urokakh svitovoi khudozhnoi kultury ta u pozaklasnii roboti v shkoli [Peculiarities of studying and using the educational possibilities of theater art in the lessons of world art culture and in extracurricular activities at school]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*. 91. 120–125 [in Ukrainian].

9. Pitko, S. B. (2019). Metodychnyi putivnyk kerivnyka hurtka suchasnoi shkoly ta pozashkillia [Methodological guide for the head of the club of modern school and extracurricular activities]. Lviv [in Ukrainian].

10. Slipchysyn, L. V. (2015). Metodychni zasady vprovadzhennia suchasnykh pidkhodiv u robotu hurtkiv [Methodological principles for implementing modern approaches in the work of clubs]. Lviv [in Ukrainian].

11. Usyk, D. B. (2016). Psykholohichni osoblyvosti samorehuliatcii povedinky v starshomu doshkilnomu vitsi (rezultaty eksperymentalnoho doslidzhennia) [Psychological features of self-regulation of behavior in older preschool age (results of an experimental study)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Science Bulletin of Kherson State University*. 6 (2). 87–92 [in Ukrainian].

12. Tsurkan, T., & Kornia, M. (2020). Osoblyvosti emotsiinoi samorehuliatcii v povedintsi molodshykh shkolariv [Peculiarities of emotional self-regulation in the behavior of younger schoolchildren]. *Innovations in education: philosophy, psychology, pedagogy*. Vol. 1. P. 215–219 [in Ukrainian].

13. Chebykin, O. Ia., & Yatsyshyna, A. M. (2018). Osoblyvosti korektsii emotsiino-destruktyvnoi povedinky uchniv pochatkovykh klasiv [Peculiarities of correction of emotional and destructive behavior of elementary school students]. *Naukovyi ohliad – Scientific review*. 9 (52), 188–212 [in Ukrainian].

14. Androsovykh, K., Rudyk, Ya., Melnyk, M., Kovalova, O., & Yakymova, I. (2021). Psychological Guidance of the Socialisation Process of Gifted Students using ICT means. *Journal of Intellectual Disability Diagnosis and Treatment*. 9 (2), 236–246. DOI: <https://doi.org/10.6000/292-2598.2021.09.02.11> [in Ukrainian].

15. McFarlane, P. (2013). *Dramatherapy: raising children's self-esteem and developing emotional stability*. Routledge.

16. Salovey, P. (1990). Emotional intelligencer. *Imagination, Cognition, and Personality*. 9. 185–211.

17. Zeidner, M., & Matthews, G. (2017). Emotional intelligence in gifted students. *Gifted Education International*. Vol. 33, Issue 2, P. 163–182. DOI: <https://doi.org/10.1177/0261429417708879>.

Demchenko Olena, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Researcher of the Development Design Department at the Institute of the Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Drabyniuk Snizhana, Student of the Second (Master's) Level of Higher Education, Specialty 013 "Elementary Education" of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL SELF-REGULATION OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN WITH MANIFESTATIONS OF GIFTEDNESS IN THE PROCESS OF ORGANIZING A THEATER CIRCLE

Summary.

The article is devoted to the relevant issue of the development of emotional self-regulation of primary schoolchildren with manifestations of giftedness. In the context of European integration, despite the current realities and difficult conditions, Ukraine conducts research and organizes special work on the education of gifted children and youth. The importance of a positive emotional state for the creative self-realization of talented individuals, in particular in times of war, is substantiated. It has been found that self-regulation includes the ability to restrain one's own emotional manifestations as a kind of obstacle to interpersonal communication, and also involves the ability to show positive emotions, adequate to the situation. The affective potential of theatrical art, which is not only a purely artistic phenomenon, but also a special type of communication, since during its production there is a multi-vector artistic and emotional communication, is clarified. The importance of the participation of potentially gifted primary schoolchildren in the work of a theatre club for the development of their emotional sphere is investigated. The importance of the participation of potentially gifted primary school children in the work of a theatre circle for the development of their emotional sphere is investigated. While watching a play or participating in a theatrical performance, conditions are created for the development of children's talents, musical, artistic, acting and other abilities; the deployment of creative resources. Opportunities are also provided for adjusting the emotional sphere of the group's participants. The development of emotional self-regulation takes place during the organization of collective creative activity, which involves jointly choosing or creating a play, rehearsals, making costumes and scenery, staging a performance, reflecting on and analyzing the joint work on organizing a theatrical performance. The theoretical and methodological features of organizing the work of the theatre circle are revealed, its structure is modified in accordance with the tasks of developing emotional self-regulation of children with manifestations of giftedness.

Keywords: emotional self-regulation; emotional intelligence; giftedness; primary schoolchildren with manifestations of giftedness; theatre art; theatre circle.